OPEN ACCESS

Kolik německých literatur mají české země?

Ladislav Futtera

Ústav pro českou literaturu AV ČR
futtera@ucl.cas.cz

V málokterém fondu odborné germanistické knihovny chybí zástupce etablované řady příruček (Handbuch) ze stuttgartského nakladatelství J. B. Metzler. Ke knihám, které jsou věnovány spisovatelům, látkám či literárněvědným disciplínám, přibyl na sklonku loňského roku první svazek věnovaný písemnictví určitého regionu — německé literatuře Prahy a českých zemí: *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der Böhmischen Länder*. Jak čtveřice editorů, Peter Becher (jednatel Spolku Adalberta Stiftera v Mnichově), Steffen Höhne (profesor Ústavu hudební vědy ve Výmaru), Jörg Krappmann (profesor Katedry germanistiky Univerzity Palackého) a Manfred Weinberg (profesor Ústavu germánských studií Univerzity Karlovy), tak i mnohačlenný autorský kolektiv (celkem se na *Handbuchu* autorsky podílelo 41 osob) dokládají, že se jedná o reprezentativní projekt, nad nímž se sešli germanisté z Německa, Rakouska, Čech i Moravy.

Handbuch si ze své podstaty klade za cíl stát se základní příručkou (výstižný je německý termín *Nachschlagewerk*), v níž by měl v hutné, ale srozumitelné formě nalézt základní poučení každý, kdo se s danou problematikou seznamuje, v prvé řadě univerzitní studenti. Seznam použité a další doporučené literatury jej poté má nasměrovat k hlubšímu poznání jednotlivých aspektů. Tomu odpovídá i struktura svazku, která — ač se svým způsobem jedná o zakládající svazek nové větve metzlerovských příruček — vychází z praxe dosavadních Handbuchů. K tomu mj. patří též absence obrazového doprovodu, devízou řady má totiž být (a také je) účelnost a současně i relativní stručnost: ačkoliv si příručka klade za cíl nabídnout co možná nejkomplexnější mozaiku pohledů a hledisek, její rozsah nepřekračuje 450 tiskových stran (formátu B5 a dvousloupcového tisku). Budiž vytčeno před závorku, že se *Handbuchu* tento cíl naplnit daří, a to vzdor dílčím výhradám, které lze vůči jeho výsledné podobě vznést.

Kniha je rozdělena do sedmi hlavních, nestejně dlouhých oddílů. První část (s. 1–27) obhlíží dosavadní bádání o fenoménu německé literatury z českých zemí, dějiny akademické germanistiky v tomto prostoru a vrcholí zhodnocením liblických konferencí z let 1963 a 1965, jejichž má být *Handbuch* vědomým pandánem. Druhý oddíl (s. 29–50) zasazuje úvahy o předmětu zkoumání do teoretického a metodologického rámce. S ohledem na specifika multietnické situace českých zemí před rokem 1945 jsou představeny koncepty interkulturality a prostoru a naznačeny možnosti jejich aplikace na daný region. Třetí část, „obecné pozadí" („allgemeiner Hintergrund", s. 51–115), podává shrnující pohled na dějiny českých zemí s ohledem na jejich vybraná specifika, jako jsou dějiny Židů a mnohojazyčnost. Zvláštní pozornost je věnována vývoji knižního trhu, publikačních platforem a dějinám estetiky v období dlouhého 19. století. Následuje nejrozsáhlejší část, literárněhistorický souhrn jednotlivých epoch od osvícenství po odsunovou literaturu (s. 117–259). Strukturně nejrozvolně-

OPEN ACCESS

nější je pátý oddíl, nabízející přehled vybraných „témat a motivů" německé literatury z českých zemí (s. 261–356), konkrétně se jedná o obraz vlastního a cizího, recepci Johanna Wolfganga Goetha v českých zemích, otázky konfese, motiv pohraničí a krajiny, obraz Prahy, koncepty bohemismu a národnostního utrakvismu, první světovou válku, přechody mezi jazyky a konečně — jako jakýsi doklad aktuálnosti zkoumaného fenoménu — tři krátké eseje současných spisovatelů, kteří svým dílem určitým způsobem na tradici německé literatury z českých zemí navazují, Jana Faktora, Angeliky Overath a Jaroslava Rudiše.

Nad tímto výčtem se nelze ubránit otázkám po logice výběru, reprezentativnosti i uspořádání těchto často velice nesourodých témat, tím spíše, že editoři svazku v úvodních poznámkách (s. VIII) tento oddíl — na rozdíl od ostatních — přešli mlčením. O významu Goethovy recepce v českých zemích vyšly podnětné práce již u příležitosti stého výročí jeho úmrtí roku 1932,[1] zařazení této kapitoly tak netřeba zpochybňovat. Proč si ale zvláštní medailon zasloužil pouze „kníže německých básníků"? Proč obdobná pozornost nebyla věnována např. Heinrichu Heinemu a otázce názorového a estetického souznění s jeho dílem v tvorbě autorů řazených do skupiny tzv. „Jung-Böhmen" („mladé Čechy"), jako byli Moritz Hartmann, Alfred Meißner a Uffo Horn, resp. jeho odmítání v estetice biedermeieru (Adalbert Stifter)?[2] Tím spíše, že téma heinovské recepce mezi spisovateli českého jazyka je aktuální i pro bohemistické bádání…[3] Proč jinak přínosná kapitola berlínské profesorky Alfrun Kliems věnovaná změně publikačního jazyka (ze své podstaty je i ona klíčová pro českého čtenáře-bohemistu), jež se průřezově dotýká jak klasiků české literatury 19. století s literárními počátky v němčině, v čele s Karlem Hynkem Máchou, tak i poválečných emigrantů, kteří jsou řazeni paralelně do české i německé literatury (Ota Filip, Jiří Gruša, Libuše Moníková…), nestojí v sousedství studie o vícejazyčnosti, kterou logicky rozvíjí? A konečně proč eseje současných spisovatelů, které na daném místě narušují rámec odborného pojednání (a jejich zařazení je zcela neobvyklé v kontextu celé řady metzlerovských Handbuchů), netvoří jeden celek s posledním, sedmým oddílem, který čítá jedinou položku, a sice další esej o německé literatuře z českých zemí, tentokrát od jednoho z jejích posledních pamětníků a současně spolutvůrců Petera Demetze (s. 411–415)? Všechny eseje by tak z různých úhlů pohledu a oproti zbytku publikace podstatně odlišnými výrazovými prostředky variovaly otázku, zda je oprávněné na německou literaturu z českých zemí pohlížet výhradně jako na mrtvou minulost.

V případě šestého oddílu, věnovaného literárním žánrům, respektive typům textů, již editoři přiznaně rezignovali na úplnost a zohlednili takové žánry, které byly pro české země v určitých epochách zvláště charakteristické (srov. s. VIII).[4] Přitom

1 Srov. mj. *Goethův sborník. Památce 100. výročí básníkovy smrti vydali čeští germanisté*. Státní nakladatelství, Praha 1932; Urzidil, Johannes: *Goethe in Böhmen*. Epstein, Wien — Leipzig 1932.

2 To pouze stručně naznačuje Steffen Höhne v kapitole věnované době předbřeznové a pozdnímu biedermeieru (s. 140–141).

3 Srov. Vaněk, Václav: Heinovské Čechy. In týž: *Disharmonie*. Dauphin, Praha 2009, s. 179–237.

4 „Das Kapitel *Textsorten* erhebt dabei keinen Anspruch auf Vollständigkeit, vielmehr wurden aufgrund des vorhandenen Textmaterials einige für die böhmischen Länder besonders charakteristische Textsorten (etwa *Historisches Drama*, *Historischer Roman*) aus-

OPEN ACCESS

proti jejich výběru (představeny jsou historický román, historické drama, esej, fantastická literatura, pověsti a legendy, nářeční literatura a překlady) nelze s ohledem na záměr editorů vznést námitky, nanejvýš můžeme litovat absence dalších, hojně zastoupených a pro historický kontext českých zemí reprezentativních žánrů, jako je např. (fiktivní) cestopis, rozšířený zvláště v době předbřeznové jako forma kritiky poměrů v Rakouském císařství za vlády Františka I. (nejznámějším zástupcem tohoto žánru je text *Rakousko, jaké je* [*Austria as It Is*] rodáka z Popic u Znojma Karla Postla, vystupujícího po emigraci pod jménem Charles Sealsfield),[5] či fejeton jako oblíbený žánr předlitavské publicistiky druhé poloviny 19. století.[6]

Tento přehled obsahu poukazuje na mnoho silných stránek, ale i na některé slabiny koncepce příručky. Otázka výběru a struktury témat již byla zmíněna. Až na místy amorfně neuchopitelnou podobu pátého oddílu má obsahová výstavba knihy logiku, a především nabízí skutečně reprezentativní a rozmanitý vhled do tématu. Zaměřme se nyní na otázku časového vymezení. Ani v předmluvě, ani v úvodních, koncepčně zaměřených kapitolách není explicitně zmíněno, natož vysvětleno, že se kniha věnuje německé literatuře v českých zemích počínaje osvícenstvím. Tato informace je uvedena pouze v anotaci na zadní obálce knihy. Starším obdobím se tak zabývá (na extrémně malém prostoru tří stran 52–54) úvodní pasáž kapitoly věnované vývoji kultury v českých zemích od Steffena Höhneho.[7] I následující kapitola věnovaná kulturním dějinám Židů v podstatě začíná až reformami Josefa II. (s. 66). Toto rozvržení, které poměrně věrně zrcadlí podobu výuky literatury na německých univerzitách, která klade důraz na období od počátku moderny (v německé literárněvědné tradici je do ní zahrnut i naturalismus) po současnost, dlouhé 19. století je redukováno a starší literatura od středověku po osvícenství, respektive nástup hnutí Sturm und Drang marginalizována. Důsledkem tohoto přístupu tak je mj. to, že dialogu Jana ze Žatce *Oráč z Čech* (*Der Ackermann von Böhmen*), jednomu z nejdiskutovanějších textů v literárněvědné germanistice konce 19. století v rámci českých zemí i mimo ně, a jeho českému protějšku *Tkadleček* je věnována jediná věta (s. 53). Přitom německá středověká literatura české provenience není v žádném případě mrtvé

gewählt, mit denen eine über die in den Epochenkapiteln behandelten Textsorten hinausgehende Darstellung ermöglicht wird."

5 Tento žánr je pouze stručně představen na straně 141.

6 Žánru fejetonu v multietnické Praze byla nejnověji věnována konference PRAG IM /FEUILLETON/ IN PRAG, která se uskutečnila v pražském Rakouském kulturním fóru a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy od 20. do 22. září 2018.

7 Tato kapitola navíc nepatří k obsahově nejpovedenějším, povětšinou vinou rozdílné úrovně německojazyčných kompendií českých dějin, z nichž autor vycházel. Höhne tak na jednu stranu správně v souladu s výsledky moderního bádání odmítá národnostní vyhraněnost husitství a upozorňuje na popularitu husitského hnutí mezi německými měšťany (s. 53), na druhou stranu přebírá tvrzení přinejmenším zavádějící — v souvislosti s volbami do českého zemského sněmu roku 1891 a vítězstvím mladočechů hovoří o požadavku mladočechů na „založení českého státu s českou státní řečí" („Gründung eines tschechischen Staates mit tschechischer Staatssprache"; s. 59) — a konečně nechybí ani ryzí omyly, jako když je zlomení odporu českých stavů a „trvalé vevázání českých zemí do habsburské monarchie" („dauerhafte Einbindung der Böhmischen Länder in die Habsburgermonarchie") datováno do doby vlády Maxmiliána II. místo Ferdinanda II. (s. 53).

OPEN ACCESS

téma. Zmiňme alespoň práce Václava Boka věnované německojazyčným památkám z českých zemí od 13. po 16. století či nedávné vydání českého překladu a nové edice eposu *Vilém ze země Slovanů* (*Wilhelm von Wenden*) Ulricha von Etzenbach.[8]

Editoři svazku si časovým omezením současně výrazně usnadnili práci při vymezování a metodologickém uchopování zkoumaného prostoru. Jím se staly „Čechy (včetně Prahy), Morava a Rakouské Slezsko" (s. 4),[9] tedy území, z nichž se české země (až na drobné územní změny, z nichž nejvýraznější byla ztráta Těšínského Slezska na pravém břehu Olše a naopak zisk Hlučínska po první světové válce) skládají od válek o rakouské dědictví, jejichž výsledkem bylo odstoupení většiny Slezska a Kladska vítěznému Prusku. Shodou okolností se tak tato poslední výrazná územní změna odehrála krátce před počátkem období, které příručka sleduje. Autoři jednotlivých příspěvků proto nemuseli řešit otázku, jakým způsobem se vyrovnat s kulturními vlivy napříč zeměmi Koruny české a v rámci jednotlivých zemí tohoto svazku. Tedy jak naložit se slezskou barokní básnickou školou, samostatně posuzovaným fenoménem v rámci celoněmecky koncipovaných literárních dějin. Jak načrtnout vztah regionálních center a centra Koruny, ze slezské perspektivy konkurenci dvou nejbohatších měst království, Vratislavi a Prahy. Hlouběji do minulosti by se podobné otázky vynořily i v případě Horní a Dolní Lužice. Vzhledem k tomu, že do období příslušnosti Lužic do svazku Koruny české spadají i počátky lužickosrbského písemnictví,[10] trans- a interkulturní model českých zemí by se tím dále zkomplikoval.

Je však třeba opět dodat a zdůraznit, že pro vytyčené období 18. až 20. století si autoři obdobné koncepční otázky kladou (a stejně tak je nutné si přiznat, že většina čtenářů, kteří k německé literatuře z českých zemí bezpečně přiřadí Franze Kafku, již však budou tápat u jmen jako Rainer Maria Rilke a Franz Werfel — a tato slova z úvodu [s. VII] nelze chápat pouze jako rétorickou figuru —, by po knize tohoto typu nesáhla kvůli minnesangu na dvoře posledních Přemyslovců či *Chebské hře k Božímu tělu*…). Právě v pokusu o „nové vyměření" („Neuvermessung") a konceptualizaci německé literatury z českých zemí je možné spatřovat největší přínos svazku.

Jedním z hlavních důsledků tohoto záměru je, že *Handbuch* představuje další krok na cestě k dekonstrukci tradičního pojmu „pražská německá literatura" („Prager deutsche Literatur"), na niž se Jörg Krappmann a Manfred Weinberg vydali již v roce 2014.[11] Tehdy a nyní nově i v *Handbuchu* upozornili na ideologickou podmíněnost to-

8 Z Etzenbachu, Oldřich: *Vilém ze země Slovanů*, přel. Dana Dvořáčková-Malá. Argo, Praha 2015; von Etzenbach, Ulrich: *Wilhalm von Wenden*, ed. Mathias Herwag. Walter de Gruyter, Berlin — Boston 2017.

9 „Böhmen (inklusive Prags), Mähren und Österreich-Schlesien".

10 Počátky lužickosrbské literatury přitom nelze interpretovat výhradně jako důsledek šíření reformace, která podněcovala rozšiřování duchovní literatury ve vernakulárních jazycích, nýbrž do určité míry souvisela i s výkonem státní moci. Ostatně nejstarším zachovaným lužickosrbským textem je přísaha budyšínských měšťanů králi Vladislavu Jagellonskému.

11 Srov. Krapmann, Jörg — Weinberg, Manfred: Region — Provinz. Die deutsche Literatur Prags, Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens jenseits von Liblice. In: Peter Becher — Jozo Džambo — Anna Knechtel (eds.): *Prag — Provinz. Wechselwirkungen und Gegensätze in der deutschsprachigen Regionalliteratur Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens*. Arco, Wuppertal 2014, s. 17–52.

OPEN ACCESS

hoto konceptu, vytvořeného v šedesátých letech u příležitosti liblických konferencí Eduardem Goldstückerem a Paulem (Pavlem) Reimannem, který se bez větší kritiky ujal v (západo)německém (a dodejme, že i v českém) kontextu. Základním cílem zavedení tohoto pojmu, který nahrazoval starší termín „českoněmecká literatura" („deutschböhmische Literatur"), přitom bylo odlišit literární dílo pražských německy píšících autorů, jimž měla být společná „humanistická orientace, odmítání šovinismu, přátelský vztah k národním, literárním a kulturním snahám slovanských národů, především Čechů" od „sudetoněmecké literatury", vznikající v českém pohraničí, vypjatě nacionalistické, protičeské a protistátní.[12] Nekritickým přijetím tohoto postulátu bylo bádání na několik desetiletí omezeno v podstatě na autory spjaté více či méně s Prahou, umělecky ovlivněné expresionismem, na něž byl aplikován ještě starší koncept „trojího ghetta" Pavla Eisnera.[13]

Handbuch v opozici vůči umělému (a při bližším pohledu povrchnímu) vkládání dělicích čar mezi jednotlivé autory[14] otevírá oddíl „dějin literatury a zkoumání jednoho regionu", přičemž důraz je položen na onu jednotu: „pojímat Prahu, Moravu a Rakouské Slezsko jako ‚jediný' rozmanitý region, sledovat v něm výměnné procesy, neztrácet ze zřetele českojazyčnou literaturu a v neposlední řadě zohledňovat komunikační procesy tohoto regionu s dalšími regiony" (s. 4).[15] Poznámku si zaslouží ona rozmanitost. Jak zdůraznil Manfred Weinberg, cílem příručky není nabídnout statický, ale dynamický model regionu, tj. „neuvažovat již o regionu jako takzvané ‚jednotě', nýbrž spíše jako mnohosti, v níž se jednotlivé fenomény přitahují, odpuzují, avšak stále je mezi nimi prokazatelná souvislost" (s. 4).[16] Tomu odpovídá i obálka, na níž není otištěna fotografie pražského ani jiného městského prostředí, nýbrž pohled na Sířem, kde u své sestry Ottly strávil několik měsíců života Franz Kafka.

Manfred Weinberg následně v příslušných kapitolách kriticky analyzuje Eisnerovu tezi o trojím ghettu, ze které vyšli organizátoři liblických konferencí (s. 24–29), proti níž s o poznání větším pochopením (ale současně s vědomím jeho konstruovanosti) staví prostupný model „pražských kruhů" Maxe Broda (s. 195–198). V téže kapitole pak následuje kritika a dekonstrukce snad největšího mýtu německé litera-

12 „[G]emeinsam war ihre humanistische Grundhaltung, gemeinsam war ihnen die Ablehnung des Chauvinismus, eine freundschaftliche Beziehung zu den nationalen, literarischen und kulturellen Bestrebungen der slawischer Völker, insbesondere des tschechischen Volkes." Reimann, Paul: Die Prager deutsche Literatur im Kampf um einen neuen Humanismus. In: Goldstücker, Eduard (ed.): *Weltfreunde. Konferenz über die Prager deutsche Literatur*. Academia, Praha 1967, s. 7–19, zde s. 9.

13 Dle Eisnera pražští německojazyční spisovatelé žili izolováni jako Židé mezi křesťany, Němci mezi Čechy a movití měšťané mezi příslušníky nižších sociálních vrstev.

14 Implicitně se tak staví i proti konceptu „moravské německé literatury", rozvinutému na olomoucké germanistice.

15 „Prag, Böhmen, Mähren und Österreich-Schlesien als ‚eine' vilefältige Region aufzufassen, die Austauschprozesse in ihr zu beobachten, dabei die tschechischsprachige Literatur in diesem Raum nicht zu ignorieren und nicht zuletzt die Kommunikationsprozesse dieser Region mit anderen Regionen wahrzunehmen."

16 „Voraussetzung ist dabei, Region nicht mehr als sozusagen ‚einfältig', sondern vielmehr als Vielfalt zu denken, in der sich einzelne Phänomene anziehen, abstoßen, immer aber in einem nachweisbaren Zusammenhang stehen."

OPEN ACCESS

tury z českých zemí — stereotypů kolem Franze Kafky. Weinberg s pomocí pramenů upozorňuje na chybné premisy vlivného konceptu „menšinové literatury" Gillesa Deleuze a Félixe Guattariho (s. 204–205), ale správně zmiňuje i stereotyp „vážného Kafky" a upozaďování jeho záliby v kabaretu a dalších formách lidové zábavy (s. 202). Zvláště na tomto místě je třeba litovat, že ediční řada nepracuje s obrazovým doprovodem: fotografie rozesmátého Kafky v maketě letadla z vídeňského Prátru, kterou Weinberg musí slovně popsat, by argumentaci pádně podtrhla.

Editoři se ve snaze postihnout kulturní hybriditu „rozmanitého regionu" českých zemí přihlásili též k podnětům germanobohemistiky a germanoslavistiky (s. VIII). Tyto postuláty konsekventně naplňuje teoretický oddíl, jak úvahy o konceptech interkulturality od Dietera Heimböckela a Manfreda Weinberga (s. 30–35), respektive prostoru od Manfreda Weinberga a Iriny Wutsdorff (s. 39–45; zde je zvláštní pozornost věnována konceptům Henriho Lefebvra, Ernsta Cassirera, Jana Mukařovského a – nejpodrobněji, s naznačením aplikace na české země — sémiosféře Jurije Lotmana), tak i souhrn stávajících interkulturních a prostorových konceptů daného regionu, následující vždy po příslušném obecně zaměřeném pojednání. Milan Horňáček zahajuje svůj přehled Františkem Palackým a úvahami o podobě habsburské monarchie kolem roku 1848 (s. 36–38), Štěpán Zbytovský vychází z reflexe zeměpisné polohy a kontrastu „uzavřené" české kotliny a „otevřené" Moravské brány (s. 45–49), a oba své pojednání zakončují u konceptu střední Evropy („Zentraleuropa") brněnského podnikatele Victora Bauera z roku 1936, který pojímá region jako ideální „živoucí organismus", v němž probíhají procesy výměny mezi východem a západem (s. 38).

Proměny mezikulturní, respektive mezijazykové komunikace fundovaně sledují Václav Petrbok a Marek Nekula v kapitolách věnovaných vícejazyčnosti (s. 73–86) a Alfrun Kliems ve zmiňované stati o změnách jazykového kódu (s. 349–353). Paralelní vývoj německých i českých kulturních institucí sleduje Steffen Höhne s Václavem Petrbokem na příkladu spolků (s. 89–95) a s Barborou Köpplovou v případě publicistiky (s. 95–105). Za mimořádně přínosné právě díky důsledné aplikaci interkulturního přístupu pokládám dvě kapitoly: Ingo Stöckmann sleduje postupné šíření herbartovské estetiky po roce 1848, její vliv na pražského rodáka Roberta Zimmermanna, jenž vystřídal posty na univerzitách v Olomouci, Praze a Vídni, a následně modifikaci herbartismu u českých estetiků v čele s Josefem Durdíkem (s. 110–115). Karsten Rinas si pak všímá konstruování obrazu (etnického) pohraničí v obou jazykových společenstvích. Prohlubující se národnostní konflikt zde nalezl výraz v žánru hraničářského románu, jenž — vzdor zcela odlišné intenci — pracuje s obdobným motivickým repertoárem (s. 307–318).

Dlužno však podotknout, že míra zohlednění českého kontextu napříč kapitolami značně kolísá a právě z germanobohemistické perspektivy je možné vznášet ke způsobům uchopení látky dílčí výhrady. Za příklad může posloužit nejrozsáhlejší, čtvrtý oddíl, zaměřený na literárněhistorické epochy. Zde v rámci kapitoly o rané moderně Lucie Merhautová věnuje zvláštní část tématu prostředkování české moderny do německého prostředí (s. 174–181; opačný směr je bohužel upozaděn). V kapitole zaměřené na romantismus Steffen Höhne českojazyčný kontext zahrnuje, ale odsouvá ho až na úplný konec jako jakýsi apendix k (česko)německé romantice (s. 133–134), čímž se však ztrácí možnost upozornit na motivickou provázanost (např. paralelní záliba

OPEN ACCESS

v látkách českého dávnověku v českoněmeckém patriotickém básnictví a českém romantismu ovlivněném „nálezem“ *Rukopisu královédvorského* a *Rukopisu zelenohorského* je pojednána samostatně). Pořád je to však lepší situace nežli v kapitole o realismu z pera Franzisky Mayer a Franze Adama (s. 146–158), kde českojazyčný kontext mizí zcela.

Proklamovaná snaha o jednotící pohled na české země je leckdy — obdobně jako v kapitole o romantismu — nahrazována stavěním tradičních pomocných bariér. Nejpatrnější je to na kapitole o žánrech pověsti a legendy, kterou si podle jazykového klíče rozdělili Sibylle Höhne a Radovan Charvát (s. 389–397). Přitom právě v případě tak migrujících látek, jako jsou útvary lidové slovesnosti, se toto dělení jeví jako zcela umělé a neadekvátní. Nadto v období pozdního osvícenství a době předbřeznové zpracování týchž látek prostřednictvím překladů a převyprávění volně přechází z jednoho zemského jazyka do druhého. Ale hranice někdy vyrůstají i napříč německou kulturou v českých zemích. Steffen Höhne při hodnocení společnosti přelomu 19. a 20. století s pomocí citátu Egona Erwina Kische představuje fakticky rozdělenou Prahu s nezávislými českými a německými kulturními centry (s. 60–61), již však rezignuje na charakteristiku situace německých středisek v pohraničních oblastech (která na rozdíl od Prahy nejsou tak dobře zmapována).

Kniha není primárně určena českému čtenáři, vlastně s ním ani příliš nepočítá.[17] Přesto skýtá nemalý přínos nejen pro germanobohemistiku, ale i bohemistiku (bez germanistického přívažku) či historii. A to nejen jako příležitost inspirovat se tím, co obsahuje, ale i jako výzva doplnit to, co v ní schází. Právě proto, že vychází z germanistické tradice, stojí přinejmenším za promyšlení také odlišná periodizace či pojmoslovné instrumentárium, než jaké se ustálilo v českém prostředí. Třeba (bohužel okrajově zmíněné) označení literárních památek z doby kolem roku 1400 za projev „raného humanismu“ (s. 53) či interpretace rozporuplného přijetí Máchova *Máje* jako transferu diskuze o klasice a romantice (s. 133).

Handbuch po právu aspiruje na to, aby se stal základní příručkou k německé literatuře z českých zemí. Ukazuje především cestu, jak s tématem zacházet. Jörg Krappmann a Manfred Weinberg se dlouhodobě hlásí k odkazu Kurta Krolopa (jeho památce je také kniha věnována), současníka liblických konferencí, který však své texty nepodřizoval ideologicky podmíněným konceptům pražské německé literatury, nýbrž vycházel z dokonalé znalosti materiálu (s. IX). Nyní je situace opačná. *Handbuch* poskytuje životný rámec, který však ještě v mnoha případech zbývá konfrontovat s materiálem.

AD:

Peter Becher — Steffen Höhne — Jörg Krappmann — Manfred Weinberg (eds.): *Handbuch der deutschen Literatur Prags und der böhmischen Länder*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart 2017. XII + 446 s.

17 Nepřímo to implikují editoři v předmluvě, když zmiňují obtíže s mírou popisnosti při sestavování literárněhistorického oddílu, kdy se museli vyrovnat s odlišnou předpokládanou mírou předchozích znalostí u čtenáře německého a rakouského, nikoliv již českého (s. VIII).